

L'udovít Štúr und die Sprachwissenschaft seiner Zeit

Tilman Berger (Tübingen)
Berlin, 27. Oktober 2015

Die Probleme bei der Abfassung dieses Vortrags

- wie arbeitet man zu Ľudovít Štúr in der süddeutschen Provinz?
 - nur Auswahl von Werken zugänglich, zumeist in Ausgaben in modernisierter Orthografie
 - die Tücken des Internets...
 - und dieselben Probleme betreffen auch „die Sprachwissenschaft seiner Zeit“

Die Probleme bei der Abfassung dieses Vortrags

- wie arbeitet man zu Ľudovít Štúr in der süddeutschen Provinz?
 - nur Auswahl von Werken zugänglich, zumeist in Ausgaben in modernisierter Orthografie
 - die Tücken des Internets...
 - und dieselben Probleme betreffen auch „die Sprachwissenschaft seiner Zeit“
 - und wie ist eigentlich das Thema zu verstehen (das ich selbst gemeldet habe...)?
 - Ľudovít Štúr und die Sprachwissenschaft seiner Zeit
 - Ľudovít Štúr und die deutsche Sprachwissenschaft seiner Zeit?
 - Ľudovít Štúr und die tschechische Sprachwissenschaft seiner Zeit?
 - Ľudovít Štúr und die Linguistik seiner Zeit??
-

Die Probleme bei der Abfassung dieses Vortrags

- wie arbeitet man zu Ľudovít Štúr in der süddeutschen Provinz?
 - nur Auswahl von Werken zugänglich, zumeist in Ausgaben in modernisierter Orthografie
 - die Tücken des Internets...
 - und dieselben Probleme betreffen auch „die Sprachwissenschaft seiner Zeit“
 - und wie ist eigentlich das Thema zu verstehen (das ich selbst gemeldet habe...)?
 - Ľudovít Štúr und die Sprachwissenschaft seiner Zeit
 - Ľudovít Štúr und die deutsche Sprachwissenschaft seiner Zeit?
 - Ľudovít Štúr und die tschechische Sprachwissenschaft seiner Zeit?
 - Ľudovít Štúr und die Linguistik seiner Zeit??
 - ein mögliches Thema: Štúrs Begegnung mit der modernen Indogermanistik in Halle
-

Štúr in Halle

- hierzu: Bánsky, Jozef: K otázke Štúrovho štúdia v Halle. *Ľudovít Štúr. Život a dielo 1815–1856*, Bratislava 1956, 123–126.
- Štúr immatrikuloval sa 21. novembra 1838
- „Žiada sa napr. vyjasniť úlohu, akú odohráli v Štúrovom živote hallskí profesori, medzi ktorými stretávame A. F. Potta, A. Tholucka, J. E. Erdmanna, J. Schallera, M. Dunckera, H. Lea a i. Len marginálne sa spomína prof. Arnold Ruge.“ (Bánsky 1956, 125)
-
- für uns ist sicher am interessantesten:

August Friedrich Pott (1802–1887)

August Friedrich Pott

- Studium in Göttingen und Berlin
 - 1833 in Berlin habilitiert mit dem Werk:
Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der Indo-Germanischen Sprachen, mit besonderem Bezug auf die Lautumwandlung im Sanskrit, Griechischen, Lateinischen, Litauischen und Gothischen
 - ab 1833 ao. Professor in Halle
 - ab 1838 o. Professor
 - weiteres wichtiges Werk:
De Lituano-Borussicae in slavicae letticaeque linguis principatu.
2 Theile Halle 1837– 41,
-

Eine Kostprobe aus Pott

3. *Amphibia*. Lth. warlĕ, Ltt. warde (rana). Lth. gelležinnĕ warlĕ (rana ferrea i. e. testudo), cf. Turc. tafchbagha (rana lapidea) Orient. Zeitschr. IV. 1. p. 35., Perf. سنک پشت (qf. dorso lapideo), Ltt. juhras ruppuzis (maris rubeta) ar kaulu kafchoku (pelliceo ex osse), quocum conferas velim aenigma de nuce Comm. nostr. I. 9. Boh. střeprnice, Russ. черепаша ex v. чрпн (testa, ostracium) Dobr. Inst. p. 186. Schifchkovii Unterf. T. I. p. 127., sicuti Lat. testudo ex v. testa, Valach. bróscă (Frosch) țĕftófă. — Lth. ruppuiže, Lett. ruppuzis, G. tſcha (ruppakſchkis apud Elwerum), Pol. ropucha (rubeta; quod vocabulum, quum ex v. rubum descendat, origine longe diversa est). Cf. R. porra, Pol. ropa (pus). —

Wie könnte sich der Kontakt mit Pott auf Štúr ausgewirkt haben?

- Einbeziehung von Erkenntnissen der historischen Sprachwissenschaft in seine Argumentation
- betrachtetes Werk

Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí (1846)

Nářečja Slovenskuo alebo potreba písanĳa v tomto nářečí

- zum großen Teil historische und sprachphilosophische Erörterungen
 - expliziter Bezug auf Kollár
 - impliziter Bezug auf Humboldt

 - aber auch einige Überlegungen zur sprachlichen Form
 - zur lautlichen Form
 - zur Deklination
 - zur Konjugation
 - zu den Gerundien
 - zum Wortschatz
 - zur „Phraseologie“
-

Zur lautlichen Form

Daktoré hlásky (Laut), ktoré slovenčina má, čeština nemá a naopak. V českých gramatikách stojí, že Česi nemajú hlásky *f* a že ona v českej reči len v cudzích slovách sa nachádza, Slováci ale ju majú vo vlastných, čistých slovenských slovách, napr.: *fúkať, fučať, fizdať, frkať, fikať, fuňjet, fialka* (ktoré slovo tak dobre je slovenské, ako nemecké *Veilchen* a latinské *viola*) atď. Taktiež v českých gramatikách stojí, že v českej reči sa *g* nenachádza, ale len v cudzích slovách sa užíva. Inakšie je v nárečí slovenskom, kde sa *g* vo sto a sto slovách, a to čisté slovenských, nadhodí, napr.: *gágať, gagotať, zdrúzgať, gnávit, ligotať sa, brízgať, gúlať, glgať, balanguvať, hegať, gánit, bedzgať, galiba, kljag, striga, striguoň, rázga, d'englaví, gajdi, gamba, gunár, gula, gágor, guba, glgot, mjadzga, ogrmáň* atď. V českom sa nenadhodí *dz*, v slovenskom áno, napr.: *hádzat', sprevádzat', vchádzat', prjadza, chuodza, mládza, medza, rídziki, sadze, rindza, brindza* atď. Taktiež v českom nieto *dž* u nás je, napr.: *fundžat', vrndžat', zmedžgat', madžgat' sa, hádžem* atď.

Zur Deklination

Sklonenie naše slov samostatných, prídavných, počtov, všemien (pronomina) je najviacej od českého odchodné, napr. česky: *holub*, inštr. jedn. p. *holubem*, nom. mn. p. *holubi* alebo *holubove*, gem. *holubu*, dat'. *holubúm*, ak. *holuby*, lok. *holubích*, inštr. *holuby*; slovensky: *holub*, inštr. jed. p. *holubom*, nom. mn. p. *holubi* alebo v osobných *pánovja*, tak aj *bratja*, *ludja* atď., gen. *holubou*, dat. *holubom*, ak. *holubi* (Česi hovoria: *viděl sem ty pěkné pány*, čo Slovákom nejde dobre do hlavy, ktorí: *vid'eu som tých pekních pánou*, vravia), lok. *holuboch*, *holubách*, inštr. *holubmi*, *holubamí*. Naše je staršie, zavarovanejšie, české novšie.

Zur Konjugation

V slovesách čeština nie je tak celkom ako slovenčina určitá. U Čechov prvá osoba v jednotnom počte a tretia osoba množného počtu sa hodne od starého spôsobu uchýlili, u nás sú kde zavarovanejšie, napr. Česi majú v prvej osobe jed. počtu *piji, kryji, skáči, maži* a taktiež, lenže zdĺžené, aj v tretej osobe množného, teda *piji, kryji, skáči, maži*, a potom aj *vidí, činí, hledí* atď., alebo podľa novších, ktorí tejto neurčitosti poradiť chceli: *videjí, činéjí, hledejí*, atď. I jedno i druhé je Slovákom nie po vôli, lebo Čech hovorí: *ja piji a lidé piji, ja skáči i chlapani skáči*, (taktiež *lidé vidí, muži činí, pani hledí* atď.; my Slováci: *ja pijem, ľudja pijú, ja skáčem, chlapani skáču* atď., potom: *ľudja vidja, mužja čiňja, páňi hladja*. Ani českého *u* v prvej osobe jed. počtu my nemáme, ale miesto neho prvotné *m*, niapr. česky: *minú, hynú, budu*, slovensky: *miňjem, hiňjem, budem*. Kto by nedal prednosť nášmu určitému, starodávnomu pred českým neurčitejším a novším?

Zu den Gerundien

Miesto spomenutých menosloví sú u Slovemov aj príslovky v úžitku, lebo sa hovorí: *idúc* i *idúčki* (*idúcki*), *pískajúc*, *pískajúčki* (*pískajúcki*) atď. Latinská reč tiež nerobí v menosloví prítomného času, ba ani v gerundiu, žiadneho rozdielu medzi pohlavím, držiac sa celkom toho pochopu, ktorý sa menosiovím alebo gerundiom vysloviť má. Prídavné mená slovesné u Čechov sú jedného ukončenia, napr.: *muž hledící*, *žena hledící*, *zvíře hledící* atď., kde Slováci *človek idúci*, *žena idúca*, *zvjera idúce* hovoria.

Zum Wortschatz

- Obecné, u Čechov známe, napospol u nmich užívané slová sú Slovákom docea neznáme, od nich nikde neužívame, a naopak, slová u Slovákov obecné sú Čechom docela neznáme. K prvým náležia napr.: *blíženci, blivoň, biřic, beseda, bezděky, bidlo (Stange), blbý, blíti, broukati, brouk, brýle (Brillen), brnění, brslen, bručeti, chouliti se, chramostiti, chrliti, cpáti, cvrčala, čaloun, čenichati, cíti, cpíti, čuméti [...]*
- K slovám druhého spôsobu, t. j. k tým, ktoré sú u Slovákov užívané a Čechom docela neznáme, patria napr.: *báláchať, boženník, chabina, chábzd'a, chmátat, schmatnúť, chmára, chmúlit' sa, chnápať, chorlaví, chotár, chrochoť, chrumkať, chrúst, chír, chitljanka, chit'laví, česnůť, odčesnůť, črjeda, čudo, čudní, čujem, čujní, čvirikať [...]*

Zur „Phraseologie“

Česi mají dále mnohé jiné alebo inakšie zložené výpovede, ktoré my zas doceia inakšie vyslovujeme, ako česky: *mrtvicí jest poražen*, slovensky: *vjetor ho zašjeu, zavjalo ho, porazilo ho*; česky: *jednal sem s ním o to a to*, slovensky: *s ním som sa o to dohovárau*; česky: *na někoho něco sčítat*, slovensky: *vinu mu dávat*; česky: *ten člověk se u nás dobře chová*, slovensky: *ten člověk sa dobre spravuje, dobre rjadí* (Slovák pod českým *dobře se chová* rozumie: „er nährt sich gut“); česky: *oni se spolu dobře chovají, svorne žijí*, slovensky: *oňi sa dobre spravujú, dobre spolu prežívajú, jeden s druhim dobre nažíva, znášajú sa*. [...] A čo ešte povedať o výpovediach nemčinou napáchnutých, čisto nemeckých, ktoré sta do novšej českej reči z jazyka nemeckého povkrádali a teraz už u čecihov k veľkej škode českej slovančiny poprijímali? Napr.: *ušetřit někoho s něčím* (jemanden mit etwas verschonen), Slovák tú výpoved' docela nerozumie a miesto toho hovorí: *dakomu dat' s něječim pokoj*; dálej česko-nemecky: *byť předmětem něčeho*, napr. *smíchu* (er ist zum Gegenstand des Gelächters geworden), Slovák: *smjali sa na ňom, vismjevali ho*.

Fazit

- Všetko to, čo sme dosiaľ z češtiny a slovenčiny predniesli, potvrdzuje našu hore vyššie vyslovenú výpoveď, že je čeština nárečie iné ako slovenčina a že slovenčina je nárečie zvláštne a samostatné. Teraz si už vysvetlíme, prečo sa ľud náš na knihy, ktoré z Čiech dostával alebo ktoré boli tu u nás v nárečí tom popletenom, z väčšiny českom, z menšiny slovenskom písané, ustavične žaloval, že ich nedobre rozumie a že z nich preto osohu neberie.
 - Zbočenia týchto a podobných foriem ku škode určitosti reči dobre cítil znamenitý Čech Hanka, a preto v predmluve k Rukopisu kralodvorskému napomína čitateľov, aby básne Rukopisu kralodvorského nečítali v terajšej reči českej, ale aby ich čítali v starej, tej plnohlasné j reči. Ba z jeho najnovšieho vydania Rukopisu kralodvorského sa zdá, že si tento vychýrený muž umiernil k starej zavarovanej reči sa navrátiť, lebo píše napr. *vydáňje, národnjeho, pjeseň* atď. Rusi napospol o našom nárečí povedajú: „Vaš jazyk charošo sďeržalsja“ (Váš jazyk sa pekne zadržal), a to je čistá pravda. Radia nám daktorí, aby sme nárečie české podržali a ho len v spisovaní našom plnohlasnejšími našimi formami tu i tam vypíňali: lež čo si tým poradíme?
-

Zusammenfassung

- sprachphilosophische Argumentation steht im Vordergrund
 - linguistische Argumentation im engeren Sinne
 - zeigt hervorragende Kenntnisse der beiden Sprachen und der sprachhistorischen Zusammenhänge
 - geht aber kaum über den Vergleich von Tschechisch und Slovakisch hinaus
 - endet letztlich wieder beim Argument, dass das Slovakische vorzuziehen sei, weil es altertümlicher ist
-

Vielen Dank für Ihre Aufmerksamkeit!

Tilman Berger
Slavisches Seminar
Wilhelmstraße 50
D-72074 Tübingen
tberger@uni-tuebingen.de